

**YO'L HARAKATI XAVFSIZLIGI SOHASIDAGI VAZIYATGA TA'SIR
KO'RSATADIGAN ASOSIY OMILLAR**

Kostin Aleksandr Vyacheslavovich

*O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi
katta o'qituvchisi, dotsent*

Annotatsiya: *Haydovchining aybi bo'lmasa ham, zarar yetkazishi mumkin bo'lgan harakatlanuvchi transport vositasining xavfliligi, uning egasi avtomobilni ishlatish paytida yetkazilgan zarar uchun javobgarligi yo'l harakati xavfsizligi bilan bog'liq muammolarni tartibga solishning maxsus tartibini belgilaydi. Mazkur maqolada yo'l harakati xavfsizligi sohasidagi vaziyatga ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillar aytib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Haydovchi, harakatlanuvchi transport, avtomobilni ishlatish, yo'l harakati xavfsizligi.*

Yo'l harakati xavfsizligi sohasidagi vaziyatga ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillar majmui, xavfsizlikning muhim elementi sifatida, yaqqol ko'zga tashlanadi, xususan:

❑ yo'l harakati xavfsizligi sohasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazaning sifati va ma'lum bir tarixiy davrda uning amaliy samaradorligi;

❑ haydovchilarni transportda to'liq va malakali ishtirok etishga tayyorlash darajasi;

❑ yo'ldan foydalanuvchilarning huquqiy ongi darajasi, ularning yo'lda o'zini tutish madaniyati;

❑ yo'l tarmog'ining holati;

❑ yo'l patrul xizmati bo'linmalarining yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash uchun o'ziga yuklatilgan vazifalarni samarali hal qilishga imkon beradigan yetarli moddiy-texnik bazasi bilan jihozlash va boshqalar.

Integratsiyalashgan xavfsizlikning muhim tarkibiy qismi sifatida transport xavfsizligini ta'minlash masalalari Qonun va Qonunosti hujjatlarda ko'rib chiqilgan. Unga ko'ra, transport xavfsizligini ta'minlash - bu o'z navbatida noqonuniy xatti-harakatlar (harakatsizlik) deb tushuniladigan transport kompleksi sohasida qonuniy, iqtisodiy, tashkiliy va boshqa tadbirlar tizimining amalga oshirilishini anglatadi. Transport kompleksining xavfsiz ishlashiga tahdid soluvchi, odamlarning hayoti va sog'lig'iga, moddiy zarar yetkazilishiga yoki bunday oqibatlar xavfini tug'dirishga olib keladigan terrorchilik harakati.

Transport xavfsizligining tor yo'nalishi, xususan, yo'l harakati xavfsizligi; maxsus meyoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Yo'l harakati xavfsizligi bu jarayonning holati (odamlar va tovarlarni transport vositalarida tashish jarayonida vujudga keladigan

ijtimoiy munosabatlar to'plami) bo'lib, uning ishtirokchilarini yo'l-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan himoya qilish darajasini aks ettiradi.

Avariya holati aholining tobora ko'payib borayotgan harakati, jamoat transportining kamayishi va shaxsiy transport vositalarining ko'payishi, zamonaviy transport oqimlari uchun mo'ljallanmagan transport vositalari sonining ko'payishi va yo'l tarmog'i uzunligi o'rtasidagi tobora kuchayib borayotgan tendensiyalar kabi og'irlashadi.

Bozor iqtisodiyotiga ega bo'lgan davlatlar avtotransportning o'sishi bosqichida, bu esa yo'l-transport hodisalari barqarorlashuvi va o'sish sur'atlarining izchil pasayishi mumkinligini anglatmaydi.

Bunday sharoitda qonunchilikni, aniqrog'i ma'muriy omillarni yanada takomillashtirish maqsadida yo'l harakati xavfsizligiga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilish maqsadga muvofiq va zarurdir. Bu yo'l harakati xavfsizligi sohasidagi huquqbuzarliklarning aksariyati ma'muriy huquqbuzarliklar bo'lib, bu munosabatlarni tartibga soluvchi ma'muriy-huquqiy normalar mavjud.

Yo'l harakati xavfsizligiga ta'sir etuvchi quyidagi asosiy omillar oqilona ajratilgan: odam, transport vositasi, yo'l va tashqi muhit bilan bog'liq bo'lgan omillar. Shunday qilib, yo'llarda ma'lum bir muhitda ishlaydigan odam, mashina, yo'l, bir qator elementlarni o'z ichiga olgan murakkab dinamik tizim mavjud.

Yagona avtomobil transporti tizimining ushbu elementlari bir-biri bilan muayyan munosabatlarda bo'lib, yaxlitlikni tashkil qiladi. Ular baxtsiz hodisalarga olib keladigan xavf omillarini shakllantiradilar.

Ko'rinib turibdiki, aksariyat hollarda transport vositalarida avariyaalarning sababi aynan inson omilidir. Baxtsiz hodisalarning sababi buzilgan yo'l, markirovka yomon, avtomobilning ishlamay qolishi, ishlamayotgan svetofor va boshqalar deb ataladigan hodisalar soni juda kam uchraydi.

Bundan tashqari, haydovchilar tomonidan spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarni iste'mol qilish kabi salbiy omillar; yosh haydovchilarning tajribasizligi; kam xabardorlik; charchoq, stress, kasallik; aql-idrokning past darajasi, yo'l harakati xavfsizligi masalasini tadqiq yetuvchi va transport harakatini optimallashtirishga mas'ul tuzilmalar yetarlicha e'tibor berishadi.

Oxirgi yillarda sodir bo'lgan baxtsiz hodisalar statistikasi shuni ko'rsatdiki, mamlakat yo'llaridagi xavfsizlik ko'rsatkichlari yomonlashdi: avtohalokatlar soni ko'paydi, o'limlar soni, shuningdek mamlakat yo'llarida jarohatlanganlar soni jiddiy ravishda oshdi.

Jamiyatimizning hozirgi rivojlanish bosqichida yo'llardan foydalanuvchilarning huquqiy madaniyati rivojlanishning juda past bosqichida.

Yo'lda ziddiyatli hatti-harakatlar, boshqa yo'l foydalanuvchilarining manfaatlarini va yo'l harakati xavfsizligi sohasidagi huquqiy meyorlarning talablarini e'tiborsiz qoldirib, ustunlikka erishish istagini amalga oshirishdir. Yo'lda to'qnashuvlar paydo

bo'lishini minimallashtirish yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashdagi muhim vazifalardan biridir.

Yo'l harakati xavfsizligi masalasiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan muhim muammo bu haydovchilarning ishtirok etishga ijtimoiy-psixologik tayyorgarligining yetarli emasligi yo'l harakati qoidalariga rioya qilish uchun keng jamoatchilikni huquqiy ta'lim tizimining yo'qligi. Bugungi kunda barcha yo'ldan foydalanuvchilarning va umuman haydovchilarning huquqiy madaniyatini oshirishga yo'naltirilgan ixtisoslashtirilgan usullarni ishlab chiqish, ularni tegishli o'quv kurslari va o'quv dasturlariga yanada integratsiyalashtirish dolzarb bo'lib bormoqda.

Ushbu masala kursantlar - yo'l foydalanuvchilari, piyodalar va kelajakda avtomobilchilar tomonidan yo'l harakati qoidalarini o'rganish muammosi bilan chambarchas bog'liq. Ta'lim muassasasi ta'lim standartlarini yo'l harakati xavfsizligi va ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikni majburiy element (tarkibiy qism) bilan bog'liq bo'lgan ma'lumot berish dasturlariga (mustaqil obyektlar sifatida) kiritish uchun ularni yanada takomillashtirish zarur. Shuningdek, ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikni oshirish va yo'l harakati qoidalarini o'rganuvchilar uchun mustaqil bilimlar va ko'nikmalar berishni ta'lim bloki sifatida joriy etish va test sinovlari ko'rinishida imtihonga kiritish.

Avtotransport bilan bog'liq avariya xavfini va uning og'irligini aniqlash omillari transport vositasini tanlash, transport vositalarining hajmi va vazni, dvigatel kuchi va tezligi xususiyatlari, transport vositalarining texnik holati va jihozlari o'z ichiga oladi.

Ko'rib chiqilayotgan omillarning har biri takroriy tahlil va tadqiqotlar o'tkazilishini talab etadi. Avtotransport bilan bog'liq omillar haqida gapirganda, biz quyidagi muammo bo'yicha yangilanishni istaymiz.

Transportdagi baxtsiz hodisalarning sabablarini hisobga olsak, hozirgi amaliyot jamiyatdagi stereotiplardan kelib chiqadi, qachonki bir nechta favqulodda omillar mavjud bo'lganda, qoida tariqasida, noqulay vaziyatning rivojlanishi paytida yuzaga keladigan bo'lsa, haydovchining harakatlari odatda avtohalokat sababi deb hisoblanadi.

Shunday qilib, resursi yarim asrdan oshgan va foydali ish koeffitsiyenti past avtomobillar yo'llarda harakatlanishda davom etmoqda. Avtomobilning haddan tashqari "toliqishi" yo'l harakati xavfsizligiga bevosita tahdid tug'dirmaydi, biroq, bu avtohalokat paytida yo'lovchilar (haydovchi) uchun ham, yo'ltransport hodisasi ishtirokchilari uchun ham juda xavfli ekanligi shubhasizdir.

Yo'lning integratsiyalashgan transport tizimi sifatida ishonchliligi - standart bo'yicha yoki belgilangan xizmat ko'rsatish muddati davomida optimal ko'rsatkichlar bilan xavfsiz hisoblangan transport oqimini ta'minlash qobiliyatidir.

Shunday qilib, yo'l harakati xavfsizligiga ta'sir etuvchi asosiy omillarga qonun talablaridan kelib chiqqan holda yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlarini yanada optimallashtirish maqsadida quyidagi yo'nalishlarga bo'lish mumkin:

- avtomobil va shahar transportida hamda yo'l sohasida faoliyatni tizimli tartibga solish, yo'l harakati xavfsizligi faoliyatida innovatsion usullarni qo'llash;
- transport tizimida haydovchilarni o'qitishning modul tizimini ishlab chiqish va tatbiq etish, yo'l harakati qoidalaridagi yangi o'zgarishlar bo'yicha xabardorlik mas'uliyatini ta'minlash, haydovchilarni ijtimoiy-psixologik tayyorlash;
- yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish.

Ushbu yo'nalishlarning har biri muayyan faoliyat sohalarini ifodalaydi. Ularning ishtirokchilari ham davlat, ham qonunchilik doirasida faoliyat yuritadigan har qanday mulkchilik shaklidagi boshqa tuzilmalar bo'lishi mumkin. Bu yo'nalishlar bo'yicha vazifalarni amalga oshirish va kelgusida rivojlantirish mexanizmlari yo'l harakati xavfsizligiga ta'sir etuvchi omillarni optimallashtirishga xizmat qilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2013-y., 15-son,
2. O'zbekiston Respublikasining "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida Qonuni. 10.04.2013 yildagi O'RQ-348-son
3. internet manbalari